

НАСЪРЧАВАНЕ НА КОНСТРУКТИВНИЯ КАПИТАЛ В БЪЛГАРИЯ И СЕВЕРНА МАКЕДОНИЯ

Policy Brief No. 117, ноември 2022 г.

Войната в Украйна съсредоточи вниманието на ЕС към необходимостта от по-бърза, но основана на заслугите интеграция на Западните Балкани и страните от Източното съседство в Европейския съюз. В резултат от това Европейската комисия и държавите членки се опитват приоритетно да разрешат съществуващите двустранни проблеми в региона, които възпрепятстват напредъка в интеграцията и присъединяването, а в същото време позволяват на злонамерени външни сили като Русия да се намесват във вътрешните работи на страните от региона. Един от тези открояващи се проблеми е продължаващото напрежение между България и Северна Македония.

През последните две десетилетия България и Северна Македония постигнаха значителен политически, социален и икономически напредък. И двете страни обаче все още са изправени пред редица сходни предизвикателства, свързани с **незавършената програма за реформи** в областта на върховенството на закона. България е страната с най-ниска производителност и БВП на глава от населението в ЕС. Тя все още не е член на Шенгенското пространство, въпреки че е изпълнила техническите критерии още през 2014 г., нито на Еврозоната (въпреки че е в режим на валутен борд) или на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие. Северна Македония пък не е завършила важни структурни икономически реформи, поради което безработицата и неформалната икономика остават високи. Присъединяването към ЕС и интеграцията играят важна роля в програмите за модернизация на двете страни, които бяха забавени последователно от войните

ОСНОВНИ ИЗВОДИ

- През последните 20 години България и Северна Македония постигнаха значителен напредък по пътя към евроатлантическата интеграция. И двете страни обаче са изправени пред **сериозни предизвикателства на доброто управление**, които позволяват развитието на практики за завладяване на държавата и медиите, вредят на просперитета и отслабват европейската сигурност.
- След френското предложение за разрешаване на оставащите различия между двете страни е време правителствата в София и Скопие да дадат приоритет на **съвместна програма за инвестиции и растеж**. ЕС и НАТО предоставят значителни възможности и ресурси за изпълнението на такава програма. До 2027 г. България ще получи от ЕС най-големия пакет инвестиции в публичния сектор в своята история, докато Северна Македония може да се възползва от съществено увеличение на финансирането от ЕС и САЩ.
- България и Северна Македония трябва да се стремят да използват тези значителни публични ресурси, за да привлекат поне три пъти повече **конструктивен капитал от частния сектор**, т.е. инвестиции, които са прозрачни, отговорни и пазарно ориентирани.
- Двете страни трябва да ускорят взаимната търговия и инвестиции, да увеличат броя и разнообразието на съвместните проекти по линия на ЕС в областта на цифровизацията и екологичния преход, да **завършат железопътните и пътните връзки помежду си, да свържат газовите и електрическите си мрежи** и да създадат възможности за частния сектор и гражданското общество да участват в съвместни публично-частни партньорства.
- България би могла да бъде водеща, като отдели повече **национални ресурси за свързаност и помощ за развитие**. Тя би могла да предостави целия набор от достижения на правото на ЕС, както и техническа помощ при подготовката на Северна Македония за присъединяване към ЕС. Скопие би могло да даде приоритет на **коридорите Изток-Запад и на развитието на граничните райони**.

в Югославия, кризата в Еврозоната и войната в Украйна, както и от дълбоко вкоренените двустранни разногласия в Югоизточна Европа (ЮИЕ).

Механизмът за възстановяване и устойчивост на ЕС предоставя на България най-големия досега пакет публично финансиране до 2027 г., а Северна Македония ще получи значително увеличение на предприсъединителното финансиране. За да се възползват максимално от тези възможности обаче, двете правителства трябва да **използват публичното финансиране, за да привлекат конструктивен капитал¹ от частния сектор**, т.е. инвестиции, които са прозрачни, отчетни и пазарно ориентирани. Ако бъде оползотворена правилно, публичната инвестиционна подкрепа на ЕС може да доведе до трикратно по-голям приток на частен конструктивен капитал от ЕС и САЩ към двете държави. Засилването на сътрудничеството между София и Скопие има потенциала да отвори процеса на присъединяване на Западните Балкани към ЕС и да повиши перспективите за просперитет на целия регион.

Инвестиции и търговия

През последните девет години България е втората по големина експортна дестинация на Северна Македония. През 2021 г. македонският износ за България възлиза на 335 млн. евро, което е исторически максимум. Българският износ за югозападната ни съседка достигна десетгодишен връх през 2021 г. – 411 млн. евро. Северна Македония се нарежда на 22-ро място сред държавите вносителите в България, докато България е 8-ият по големина партньор при вноса на Северна Македония. И двете числа показват, че има значителни възможности за **разширяване на търговските отношения** между двете страни. Северна Македония все още изглежда по-добре интегрирана в производствените и търговските вериги на бивша Югославия, отколкото със съседите си от ЕС.

Съществува съществен потенциал и за **задълбочаване на инвестициите** между двете страни. Една за

¹ **Конструктивният капитал** се отнася до добре управлявани инвестиционни потоци, които служат за прозрачни, пазарно ориентирани и отчетни цели както при източниците на финансиране, така и при получателите. Вж. още: *A Framework for Constructive Capital: Investment, Integrity, Impact*, Washington D.C.: Center for International Private Enterprise, 2022.

друга те са сред основните дестинации за новопрождащата чуждестранна инвестиционна дейност в икономиките им. В края на 2021 г. българските преки чуждестранни инвестиции в Северна Македония заемат девето място и възлизат на 158 млн. евро². България е шестата по големина дестинация за македонските чуждестранни инвестиции, които през 2021 г. възлизат на близо 9 млн. евро³. Българските компании са инвестирани в банковото и застрахователното дело, металургията, технологиите и комуникациите, както и в хранително-вкусовата промишленост и хотелиерството в Северна Македония. Българската софтуерна индустрия също присъства в Северна Македония. След значителна инвестиция от страна на Мусала Софт през 2015 г., Scalefocus, най-голямата българска софтуерна компания, навлезе на пазара в Северна Македония през 2019 г. с планирана инвестиция от 45 млн. евро, която се очаква да създаде около 300 работни места. Македонските инвеститори в България са най-активни в областта на селското стопанство, лова и горското стопанство, където са на второ място, като отстъпват единствено на Австрия.

Политическа рамка

България възпрепятства началото на преговорите за присъединяване на Северна Македония към ЕС между 2020 и 2022 г., с което отново разпали дългогодишните недоволства между двете страни. Този разрив създаде възможности за намеса в региона на **противниците на интеграцията в ЕС**, включително на **руските агенти в двете страни**.⁴ Политическата нестабилност в София и Скопие и бавният темп на интеграция в ЕС също така затвърдиха дефицитите в управлението и **уязвимостта на двете страни от практики за завладяване на държавата, като забавиха икономическото развитие** и стесниха възможностите за навлизане на конструктивен капитал.⁵ Особено засегнати от такива практики са **обществените поръчки и държавните помощи**, които

² Данни от Българската народна банка.

³ Данни от Националната банка на Република Северна Македония.

⁴ Стефанов, Р. и Владимирев, М., *Кремълският наръчник в Югоизточна Европа: Икономическо влияние и остра сила*, София: Център за изследване на демокрацията, 2020.

⁵ Стоянов, А., Герганов, А., и Ялъмов, Т., *Диагностична оценка на завладяването на държавата*, София: Център за изследване на демокрацията, 2019; Шентов, О., Стефанов, Р., и Тодоров, Б. (ред.), *Геополитика, завладяване на държавата и върхова корупция: Какво следва за борбата с корупцията в Западните Балкани?*, SELDI, 2022.

са ключов инструмент за управление на европейските средства, но в корумпирана среда сериозно увреждат лоялната пазарна конкуренция.⁶ Продължават и практиките по **завладяване на медиите**, което допълнително ограничава пространството за неполитизиран диалог и открита дискусия, включително по въпросите за добросъседството и разбирателството.⁷ Тази нестабилност също така позволи на трети страни като Русия, Китай и други да се опитват да изкривяват общественото мнение и да вредят на икономическата сигурност и сътрудничеството между двете страни.⁸ В резултат на това България и Северна Македония са сред най-силно засегнатите от руската дезинформация страни в Европа.⁹ Благодарение на усилията на френското председателство на ЕС и на предложената от Франция рамка за справяне с нерешените въпроси между двете страни обаче може да се разгърне в своята пълнота положителната сила за промяна на процеса на интеграция в ЕС.

През 2020 г. България и Северна Македония бяха съпредседатели на Берлинския процес.¹⁰ Първото по рода си съвместно председателство на годишната среща на върха беше положителен сигнал, който подчертава, че двете държави могат да се обединят, за да запазят европейската перспектива на региона на челно място в дневния ред на ЕС. Въпреки че по-голямата част от председателството се проведе онлайн заради пандемията, тогавашният

министър-председател на Северна Македония Зоран Заев пътува до България, за да съпредседателства на живо срещата с българския си колега Бойко Борисов.

На 18 януари 2022 г. новите министър-председатели на България и Северна Македония, Кирил Петков и Димитър Ковачевски, се договориха да повишат усилията за подобряване на двустранните отношения. От началото на 2022 г. секторният диалог в областта на икономиката, инфраструктурата, енергетиката, образованието и културата се активизира. На 17 юли 2022 г. външните министри на двете страни подписаха двустранния протокол към чл. 12 от Договора за приятелство. Наред с другото, документът определя редица мерки за подобряване на транспортната, енергийната и индивидуалната свързаност между двете държави.

През септември 2022 г. двете страни поеа ангажимент да задълбочат двустранното сътрудничество в секторите на електроенергията и преноса на природен газ. България се ангажира да търси начини за осигуряване на допълнителни количества електроенергия, без да се нарушават разпоредбите на ЕС, което да осигури стабилни енергийни доставки за домакинствата и предприятията в Северна Македония.¹¹ Изпълнението на пътната карта за свързване на двата пазара на електроенергия е в очакване на създаването на пазар „ден напред“ в Северна Македония.¹²

В момента българските и македонските власти обсъждат няколко съвместни инициативи за повишаване на **енергийната сигурност** на двете страни. Северна Македония ще получи достъп до българското газохранилище в Чирен. Скопие също вече изрази интереса си да участва в потенциалното разширяване на капацитета на съоръжението. На 20 октомври 2022 г., с подкрепата на САЩ, българският оператор на газопреносната мрежа „Булгартрансгаз“ и Държавното дружество за пренос на газ на Република

⁶ Минева, Д. и др., *Обществените поръчки в Югоизточна Европа: Механизми, „червени знамена“ и държавни предприятия в енергийния сектор*, София: Център за изследване на демокрацията, 2022.

⁷ Филипова, Р., Владимирова, М., и Герганов, А., *Противодействие на завладяването на медиите в Югоизточна Европа: Споделени модели, специфични уязвимости и отговори на руската дезинформация*, София: Център за изследване на демокрацията, 2021.

⁸ В проучване, поръчано от Европейския парламент, се посочва, че редица медии в Северна Македония, собственост на Словения и Унгария, участват активно в кампанията за дезинформация, целяща да влоши отношенията с България. Вж. документа на European Parliament, *Mapping fake news and disinformation in the Western Balkans and identifying ways to effectively counter them*, Policy Department, DG for External Policies of the Union, PE 653.621 – February 2021, pp. 28 and 30.

⁹ Център за изследване на демокрацията, *Изграждане на устойчивост срещу завладяването на медиите в Югоизточна Европа*, Policy Brief No. 98, март 2021.

¹⁰ Берлинският процес има за цел да подпомогне стратегията за разширяване на ЕС, като се съсредоточи върху намаляването на структурните различия в Западните Балкани (и ЮИЕ) и като насърчи свързаността във всичките ѝ аспекти (транспорт, икономика, енергетика, цифрови и нови технологии, околна среда, междуличностни отношения и т.н.).

¹¹ До края на март 2023 г. България може да изнася за Северна Македония по около 200 мегаватчаса (MWh) електроенергия на ден – приблизително 10% от общия български износ на електроенергия за съседните държави. Северна Македония обаче е пожелала да купува електроенергията на цени, по-ниски от преобладаващите пазарни нива. Съгласно съответните разпоредби на ЕС българските власти трябва предварително да уточнят тези условия с Европейската комисия, за да избегнат процедури за нарушение на правилата на вътрешния пазар на ЕС. Понастоящем България проучва с Европейската комисия възможностите за компенсиране на разликата в цените чрез средства от ЕС.

¹² European Commission, *North Macedonia Report 2022*, SWD(2022)337, Brussels, 12.10.2022, p. 93.

Северна Македония, GA-MA, започнаха разговори за изграждането на междусистемна газова връзка между двете държави при Кюстендил-Жидилово. Това ще даде възможност на Северна Македония да получава газ от Азербайджан и други източници чрез Междусистемната газова връзка между България и Гърция (IGB), която беше официално пусната в експлоатация на 1 октомври 2022 г.

Европейски възможности

България и Северна Македония могат да се възползват от предоставените от ЕС инвестиции в публичния сектор на двете страни в рамките на съвместни инициативи и проекти, насочени към постигане на **общите им приоритети за цифров и зелен преход**. София и Скопие могат също така да координират усилията си за декарбонизация и кръгова икономика, като комбинират капацитета и знанията си и се включат в Двойния преход с привличането на конструктивен капитал от частния сектор.

ЕС предоставя **много по-голяма по обем публична финансова помощ на България**, отколкото на страните от Западните Балкани, включително Северна Македония. За периода от 2021 до 2027 г. е планирано България да получи 11 млрд. евро¹³ от структурните и Кохезионния фонд на ЕС, които могат да бъдат допълнени с над 10 млрд. евро от Механизма за възстановяване и устойчивост. Освен тези двустранни механизми за финансиране между ЕС и България, страната има достъп и до множество общоевропейски програми във всички области на европейската политика. Освен това България се нарежда сред петте държави – членки на ЕС, с най-стабилни фискални позиции, благодарение на комбинацията от нисък публичен дълг и бюджетен дефицит. В това си качество страната би могла да поеме водеща роля в разработването и прилагането на политики за икономическо сътрудничество с Република Северна Македония, насочени към подобряване на инвестиционния климат и притока на частен конструктивен капитал в двете съседни държави.

През 2020 г., в стремежа си да увеличат помощта си за региона и да ускорят интеграцията му, Европейската комисия, държавите – членки на ЕС, и Норве-

гия стартираха **Икономическия и инвестиционен план за Западните Балкани**.¹⁴ Планът мобилизира 9 млрд. евро публична подкрепа от ЕК за периода 2021 – 2027 г., за да се засили икономическото и социалното сближаване на региона с ЕС. Планът има за цел да стимулира дългосрочното възстановяване на региона, като същевременно преодолее структурните слабости и ускори екологичния и цифровия преход. Освен това ЕС ще предостави гаранции в размер на 1 млрд. евро за намаляване на разходите за финансиране на частни инвестиции. Планът се допълва и от **Гаранционния механизъм за Западните Балкани**, който има за цел да привлече допълнителни инвестиции в размер до 20 млрд. евро през следващите десет години.¹⁵

Средствата за Икономическия и инвестиционен план и Гаранционния механизъм за Западните Балкани се осигуряват от Инвестиционната рамка за Западните Балкани¹⁶ – платформа с много донори, която обединява финансови институции, включително Европейската банка за възстановяване и развитие (ЕБВР) и Европейската инвестиционна банка, както и двустранни донори. България би могла да се възползва от тази възможност и да **стане един от двустранните донори** в тази съвместна европейска инициатива в подкрепа на сближаването на Северна Македония с ЕС, като засили сътрудничеството на двете страни в този процес. Това може да помогне и за позиционирането на България като един от стратегическите партньори на Общия регионален пазар на Западните Балкани.

През февруари 2022 г. беше одобрен първият пакет от 21 проекта в подкрепа на водещите инвестиционни проекти на Плана в размер на 1,1 млрд. евро безвъзмездни средства от ЕС чрез Инструмента за предприсъединителна помощ за периода 2021 – 2027 г. (ИПП III) и 3,2 млрд. евро обща стойност на инвестициите, с двустранни вноски от държавите – членки на ЕС, и Норвегия и изгодни заеми от международни финансови институции. Един от одобрените 21 проекта е последният участък от железопътния коридор между Северна Македония и България, като общата стойност на инвестицията е 412 млн. евро.

¹³ European Commission, “EU Cohesion Policy: Commission adopts €11 billion Partnership Agreement with Bulgaria for 2021 – 2027”, *Newsroom*, 6 July 2022.

¹⁴ Western Balkans Investment Framework, *Economic and Investment Plan for the Western Balkans 2021-2027*.

¹⁵ Европейска комисия, „Западни Балкани: икономически и инвестиционен план за подпомагане на икономическото възстановяване и сближаване“, Съобщение за медиите, 6 октомври 2020.

¹⁶ Western Balkans Investment Framework, About us, *Who We Are*.

Северна Македония и България могат да си сътрудничат на двустранна основа за повишаване на конкурентоспособността на икономиките си чрез **трансграничната програма Интеррег-ИПП за Северна Македония и България**.¹⁷ Приета през 2015 г., програмата е на стойност над 19 млн. евро до 2020 г.¹⁸ За настоящия програмен период от 2021 г. до 2027 г. размерът на приноса на ЕС е увеличен на 31 млн. евро.¹⁹ Този бюджет на програмата включва и финансиране на един стратегически проект – граничният пункт Клепало, за който са заделени около 10 млн. евро. Програмата обхваща два гранични региона в България – областите Благоевград и Кюстендил – и три гранични региона в Северна Македония – Североизточен, Югоизточен и Източен, с обща площ 9 501 кв. км и население от над 480 000 души.²⁰ Програмата насърчава проекти, свързани с опазването на природата и биоразнообразието, устойчивото използване на природните ресурси, опазването на околната среда и управлението на трансграничните рискове.

От 2007 г. насам България и Северна Македония са стартирали **повече от 130 регионални проекта** по трансграничната програма Интеррег. Понастоящем основните дейности са обучения и кампании за повишаване на осведомеността. По-голямата част от водещите партньори са публични органи като общини, държавни агенции, асоциации и културни и образователни структури. **Бизнесът и частните предприятия**, както и техните асоциации, са **значително по-слабо представени**. Настоящото издание на програмата ще финансира проекти в рамките на три приоритета: стимулиране на интегрираното развитие в трансграничния регион, превръщане на региона в по-зелен и осигуряване на по-добра свързаност (например новият граничен пункт Клепало).²¹

¹⁷ ИНТЕРРЕГ-ИПП трансгранична програма СС12014ТС1615СВ006.

¹⁸ Пак там.

¹⁹ Министерство на регионалното развитие и благоустройството, **ИНТЕРРЕГ VI-A ИПП България – Северна Македония 2021-2027**.

²⁰ Тези 5 региона са разделени в съответствие с Европейската номенклатура на териториалните единици за статистически цели (NUTS). Петте региона са на ниво NUTS III.

²¹ През март 2022 г. се проведе онлайн сесия на Съвместната работна група по Програмата за трансгранично сътрудничество Интеррег-ИПП между България и Северна Македония за новия програмен период 2021 – 2027 г. След приемането на окончателния проект от Съвместната работна група, Програмата беше представена за окончателно приемане от Европейската комисия в Брюксел. Предстои одобрението ѝ от страна на ЕК.

Освен основните инструменти на ЕС, предназначени специално за двете страни, които бяха описани по-горе, те могат да използват и редица други инструменти и програми на ЕС, достъпни за София и/или Скопие за финансиране на съвместни проекти, включително:

- Финансиране на **трансевропейските транспортни коридори**: Изграждането на железопътен коридор VIII в Северна Македония в посока към България се забавя значително, което е източник на безпокойство по отношение на финансирането от ЕС. Необходими са допълнителни и спешни усилия за ускоряване на напредъка във всички фази на този железопътен коридор и други приоритетни участъци от основната мрежа както за железопътния, така и за автомобилния транспорт.²²
- **Европейската програма за научни изследвания и иновации „Хоризонт Европа“**, която разполага с общ бюджет от 95,5 млрд. евро и е отворена за български и македонски научноизследователски организации и компании.
- Инструменти за финансиране на **Европейския инвестиционен фонд** и **Европейската инвестиционна банка**, както и на Международната и Европейската банка за възстановяване и развитие.
- Фонд „Солидарност“ на ЕС за подпомагане при бедствия и Механизма CARE за бежанците.
- **Макрорегионалните териториални стратегии на ЕС** и съответните им програми за финансиране. България е част от Дунавската регионална стратегия, докато Северна Македония²³ стана член на Адриатическо – Йонийската едва през 2020 г.
- Програмите и инициативите на **регионални и двустранни донори**, като например Централно-европейската инициатива, Вишеградския фонд, Американската агенция за международно сътрудничество и програмите за двустранно сътрудничество на Норвегия, Швейцария, Германия, Австрия и др.

²² European Commission, *North Macedonia Report 2022*, SWD(2022)337, Brussels, 12.10.2022, p. 94.

²³ България и Северна Македония не са част от общ регион. Единствената друга страна от Западните Балкани, която не е част от такъв регион, е Косово.

Какво следва

България и Северна Македония трябва да се стремят да запазят политическия компромис, постигнат по време на френското председателство на ЕС, който проправи пътя за започване на преговорите за присъединяване на Скопие към ЕС. Двете страни трябва също така да се противопоставят на националистическата реторика и езика на омразата и вместо това да наблегнат и да се стремят към положителни икономически възможности за взаимно сътрудничество и развитие. Решаването на двустранните проблеми ще повиши устойчивостта на двете страни срещу зловредно външно влияние. *Законопроектът за демокрацията и устойчивостта на Западните Балкани*, който в момента преминава през Конгреса на САЩ, и *Планът за действие за демокрация на ЕС*, може да послужат като пример за положителна рамка за следване. **България и Северна Македония могат да привлекат така необходимия им конструктивен капитал, ако следват следния набор от препоръки.**

Стимулиране на сътрудничеството

- Изпълнение и надграждане на политическото и практическото изпълнение на различните **секторни мерки**, описани в Съвместния протокол между София и Скопие от 17 юли 2022 г., а именно в следните области:
 - икономика, търговия и иновации;
 - инфраструктура, транспорт и свързаност;
 - европейско сътрудничество, екологичен преход и цифрова трансформация, както и върховенство на закона;
 - туризъм, култура, наука и образование, младеж и спорт.

Дейността на различните съвместни работни групи на министерско равнище трябва да бъде възобновена и изпълнена в рамките на конкретни планове за действие и срокове.

- **Обмен на опит в областта на интеграцията в ЕС**, включително чрез използване на езиковата близост на нациите, което може да ускори транспонирането на достиженията на правото на ЕС в Северна Македония. Двете страни биха могли да последват примера на Чехия и Словакия, които споделиха своите преводи на достиженията на правото на ЕС. София и Скопие биха могли да подкрепят практическите си усилия чрез по-смело деклариране на политическа амбиция, като се споразумеят за график, по който

да работят за присъединяването на Северна Македония към ЕС.

- **Включване в планирането и изпълнението на повече съвместни проекти** в рамките на взаимно достъпните инструменти за финансиране на ЕС. България би могла да поеме водеща роля в този процес и да заделни повече средства за планиране и активизиране на това сътрудничество. България би могла също така да се ангажира със създаването на **специален двустранен фонд за развитие на инфраструктурата** в размер на 1 млрд. евро през следващото десетилетие като израз на политическа и практическа готовност за постигане на промяна и привличане на повече конструктивен капитал в съседните държави.
- Освен това София би могла да увеличи обема на финансирането за **помощта си за развитие, предназначена за Северна Македония**; това може да стане двустранно или като част от инициативи на ЕС и в сътрудничество с други донори, като норвежки, швейцарски, австрийски, италиански, словашки и американски агенции и програми за помощ – процес, който вече е започнал. Българската помощ за развитие трябва да се стреми да увеличи сътрудничеството между бизнеса и гражданското общество на двете държави. От своя страна, Северна Македония трябва да даде приоритет и да създаде механизми за значително увеличаване на капацитета си за управление на нови възможности за финансиране.

Увеличаване на свързаността

- Инвестиране на повече ресурси за постигане на осезаеми резултати в подобряването на пътната и железопътната инфраструктура по всички гранични пунктове, което ще подобри свободното движение на стоки и хора и ще повиши военната мобилност на съюзниците на НАТО по източния фланг. Ускоряване на изграждането на новия граничен контролно-пропускателен пункт „Клепало“ между общините Струмьяни и Берово.²⁴ Ускоряване на развитието на **маршрута на Ко-**

²⁴ Изграждането на новия граничен пункт се финансира по програмата за трансгранично сътрудничество между България и Северна Македония 2021 – 2027 г. (програма Интеррег VI-A ИПП България Северна Македония 2021 – 2027 г.). България е поела ангажимент да осигури национално публично съфинансиране в размер на 15%. По проекта ще бъдат довършени и рехабилитирани пътищата, водещи към Струмьяни и Берово.

ридор VIII и железопътната линия от София до Скопие.²⁵ България, Северна Македония и Албания следва да предприемат съвместни действия пред Европейската комисия за включване на връзката София-Скопие-Тирана-Дуръс в маршрута на предложените нови коридори за Западните Балкани като част от развитието на новите трансевропейски транспортни мрежи (TEN-T).

- Възползване от импулса и възможностите, които предлага междусистемната газова връзка Гърция-България, разработване на **допълнителни газови връзки между България и Северна Македония**, като същевременно се предостави на Северна Македония достъп до съоръжението за съхранение на газ в Чирен, България.
- Създаване на **пазар на електроенергия „ден напред“ в Северна Македония** като предшественик на изпълнението на пътна карта за свързване на пазарите на електроенергия на Северна Македония и България.
- Търговията, инвестициите и туризмът могат да бъдат допълнително разширени. Като обща цел двете страни биха могли да си поставят **стремежът към най-бързо растящ търговски и инвестиционен оборот на съответния пазар на другата страна**. Те трябва също така да насърчават взаимните инвестиции, да гарантират защитата на инвеститорите и да се стремят към интегриране в европейските вериги за създаване на стойност. България и Северна Македония могат да създадат възможности за разработване на съвместни **туристически продукти и услуги**, като се възползват от традиционното биопроизводство и високите постижения в селското стопанство. Секторът на **информационните технологии** може да бъде допълнително стимулиран за обмен на опит, знания и ресурси. София би могла да се възползва от достъп до повече висококвалифицирани кадри на съвместния пазар на двете страни, докато Скопие би могло да полу-

чи достъп до динамична и добре осигурена инфраструктура за подкрепа на стартиращи предприятия.

- Насърчаване на **обмена на опит и техническа помощ** (TAIEX) за разработване на мерки и дейности за подобряване на развитието на предприемачеството и конкурентоспособността на МСП. Български експерти биха могли да се включат в подпомагането на координирането на бизнес и браншовите политики в глава 20 (Предприятия и индустриална политика). Има съществени възможности за сътрудничество и обмен на информация относно модела за подкрепа на МСП и бизнес инфраструктурата в подкрепа на МСП, т.е. бизнес центрове, инкубатори, технологични центрове и др.
- Разработване, укрепване и координиране на механизми за икономическа сигурност, като например **инвестиционен скрийнинг и прилагането на икономически санкции в рамките на ЕС**, като се използва опита на страните от ЦИЕ, ЕС и САЩ. Това би могло да бъде част от цялостното укрепване на капацитета на двете държави за по-адекватна реакция на нарастващите хибридни заплахи. Фокусиране върху **конкретни сектори с потенциал за растеж и създаване на работни места** от двете страни на границата и в съответствие с цифровата модернизация и екологичния преход на ЕС.
 - Съществува неизползван потенциал за сътрудничество и съвместно разработване на продукти и услуги, които да бъдат предлагани на европейските и американските пазари, от страна на **ИТ сектора** в двете страни.
 - Модернизиране на законодателството в областта на цифровата икономика, като например регламентиране на мрежовото финансиране (crowdfunding), облекчаване на работните визи за чужденци извън ЕС и предоставяне на алтернативи за инвестиране в различни пенсионни фондове; тези политики, на свой ред, ще привлекат преки чуждестранни инвестиции и стартиращи предприятия. Създаването на **съвместен фонд за стартиращи предприятия и стимулирането на инвестициите в иновации** ще засили взаимното сътрудничество и ще подобри бизнес климата. Инвестиционните фондове, базирани в България, трябва да бъдат либерализирани и да позволят инвестиции в предприятия, регистрирани в страни извън ЕС.

²⁵ Ако имаше високоскоростна железопътна линия, пътуването между София и Скопие щеше да отнема по-малко от един час. Железопътният коридор VIII е с обща дължина 315 км, от които до момента са изградени само 50%. През 2017 г. двете национални министерства на транспорта подписаха Меморандум за разбирателство (МР) за изграждане на свързващите железопътни мрежи. Коридор VIII е проект от решаващо значение за осигуряване на свободното движение на стоки и хора. Той е от решаващо значение и за осигуряване на военната мобилност на НАТО към/от източния фланг на Алианса (свързва Италия през Албания, Северна Македония и България с Черно море).

- Увеличаване на усилията и отделяните ресурси за насърчаване на по-голяма **свързаност между хората**²⁶ като незаменим инструмент за преодоляване на разделенията от миналото.
- Съвместно решаване на **проблемите, свързани с „изтичането на мозъци“**, които отслабват двете икономики и възпират интереса на инвеститорите. Двете страни могат да използват съществуващите знания и да въведат ефикасни политики за обратна миграция, за да привлекат техни квалифицирани граждани да се върнат на работа в родината си (като въведат необлагаем данъчен период след завръщането, стимули за закупуване на жилища и в грижите за деца, еднократни плащания и т.н.), като използват привлекателността на съвместните си пазари. Освен това трябва да се опрости двустранният процес за получаване на разрешения за работа и пребиваване – Германия например има специален имиграционен режим за гражданите на Западните Балкани – и да се предоставят алтернативи за инвестиране в различни пенсионни фондове.
 - Предоставяне на по-добри възможности за стипендии. Годишно около 150-250 студенти от Северна Македония започват обучението си в България; това число може да се подобри, ако българското правителство, гражданските организации и университетите (например Американският университет в България) предоставят повече стипендии за редовно обучение на студенти, специализанти и докторанти от Северна Македония. Северна Македония следва да обмисли реципрочни мерки.
 - Да се създаде институционализиран и публично финансиран **диалог за младежко предприемачество**, основан на принципите на реципрочност, взаимно разбиране и полза, по модела на Френско-германската младежка служба. Диалогът би могъл да организира младежки обмени, възможности за доброволческа дейност и други съвместни проекти, както и да си сътрудничи в рамките на програмите „Еразъм+“ и „Хоризонт Европа“ за развиване на предприемачески и бизнес умения.
 - Създаване на съвместна програма за подкрепа на сътрудничеството между организациите на гражданското общество със специален

акцент върху икономическото сътрудничество, икономическата сигурност, иновациите в областта на зелените и цифровите технологии и предприемачеството.

Преодоляване на завладяването на държавата и уязвимостите за икономическата сигурност

- Войната в Украйна изисква **засилена сигурност за привличане на конструктивен капитал**. София и Скопие трябва да използват членството си в НАТО като отправна точка за **подобряване на сигурността за развитие на бизнеса**.
- Макар че по-тясното сближаване с ЕС очевидно е основен дългосрочен приоритет и за двете страни, някои неуспехи в досегашните инициативи за интеграция и настоящите глобални геополитически сътресения на Западните Балкани трябва да ги подтикнат да търсят **по-тясно сътрудничество и със САЩ**. България и Северна Македония трябва да се присъединят към Гърция и Румъния в разширяването на отбранителното и икономическото си сътрудничество със САЩ, тъй като Вашингтон остава незаменим партньор за гарантирането на демократичния преход на целите Балкани и Черноморския регион. България трябва да се стреми да разшири ролята си в рамките на инициативата „Три морета“ и да съгласува работата си в нея с приоритетите на двустранното сътрудничество със Северна Македония.
- Стремеж към задълбочаване на **сътрудничеството в отбраната** в области със значителен потенциал, включително, но не само:
 - Затвърждаване на военното сътрудничество с акцент върху източния фланг на НАТО като част от новите решения за адаптиране на Алианса за възпиране и изграждане на отбранителни способности. Освен това двете страни следва да участват по-активно в регионални инициативи в областта на отбраната и в проектите на НАТО и ЕС за военна мобилност, включително изграждането на Коридор VIII и сътрудничеството в областта на отбранителната промишленост за модернизация на армиите им.

²⁶ Jusufi, I. et al., *From Dispute to Connectivity: Greece-North Macedonia-Bulgaria between a Difficult Past and a European Future*, Athens: Eliamep; Skopje: Analytica, 2022.

- Участие на Република Северна Македония в многонационалната бойна група на НАТО, сформирана в България, както и в борбата с хибридните заплахи и инициативите за киберсигурност и управление на кризи.
- **Приоритетно интегрирано управление на границите;** създаване на съвместна работна група за борба с трансграничните измами, трафика на хора и контрабандата на наркотици и оръжие.
- Сътрудничество за **справяне с двойното предизвикателство на завладяването на държавата и медиите и на руската икономическа война** и влияние в региона. Сътрудничество с ЕС за съвместно преодоляване на оставащите **институционални, икономически, политически и други уязвимости**, които могат да доведат до завладяване на държавата. Сътрудничество с гражданското общество за отразяване на препоръките на ЕК по Доклада за върховенството на закона в България и по Годишните доклади за Северна Македония. Възприемане и редовно прилагане на иновативни инструменти за диагностика на завладяването на държавата и медиите като *Диагностиката за оценка на завладяването на държавата (SCAD)*²⁷, *Инструмента за мониторинг на прилагането на антикорупционни политики (MACPI)*²⁸ и *Системата за мониторинг на корупцията*.²⁹ САЩ (чрез Американската агенция за международно развитие) и ЕС (чрез Генерална дирекция „Политика за съседство и преговори за разширяване“) биха могли допълнително да подпомогнат процеса на взаимно обучение и обмен на опит.
- Приоритизиране на противодействието на практиките **на завладяване на държавата от страна на Русия**, по-специално в секторите на **енергетиката и климата**. Съвместно прилагане на стълбовете на енергийната трилемата на ЕС, чрез постигане на баланс между екологичния преход, икономическата конкурентоспособност и енергийната сигурност. В това отношение един от възможните инструменти за по-добро планиране на съвместното сътрудничество е Индексът на риска за енергийната и климатичната сигурност.³⁰ Индексът би могъл да осигури ползотворно взаимно разбиране на рисковете и възможностите, пред които е изправена всяка държава, и да посочи най-добрите области за интеграция в ЕС.
- Активно противодействие на завладяването на медиите от руски интереси, както и от обвързани с тях сръбски интереси в случая на Северна Македония. Участие в текущи инициативи на САЩ и ЕС, насочени към **справяне със завладяването на медиите и дезинформацията** в цифровите и социалните медии. Обхващане и на четирите елемента на завладяването на медиите: чрез собственост, чрез реклама, чрез правителството и чрез когнитивно влияние. По-нататъшно задълбочаване на сътрудничеството между медиите от двете страни с оглед подобряване на журналистическите стандарти, насърчаване на положителните послания и противодействие на дезинформацията.

²⁷ Стоянов, А., Герганов, А., и Ялъмов, Т., *Диагностична оценка на завладяването на държавата*, София: Център за изследване на демокрацията, 2019.

²⁸ Герганов, А., *Мониторинг на прилагането на антикорупционни политики във високорискови сектори: Сравнителен анализ на девет държавни институции от България, Италия, Румъния и Испания*, София: Център за изследване на демокрацията, 2021.

²⁹ Шентов, О., Стефанов, Р. и Тодоров, Б. (ред.), *Антикорупция презареждане: Оценка на Югоизточна Европа*, SELDI, 2014.

³⁰ Индексът на риска за енергийната и климатичната сигурност (ECSRI) е основан на факти политически инструмент, който проследява най-важните уязвимости в областта на енергийната сигурност и климата, пред които са изправени държавите – членки на ЕС. За повече информация вж: Владимиров, М., Рангелова, К. и Димитрова, А., *Великият разлом: Енергийната и климатичната сигурност на Европа между зеления преход и Кремълския наръчник*, София: Център за изследване на демокрацията, 2022.

* * *

Агресивната война на Русия в Украйна вдъхнови безпрецедентна проява на единство, решителност и устойчивост от страна на световната демократична общност, особено в Европа. Това отвори възможност за страните от Западните Балкани да се върнат на пътя на демократичните пазарни реформи и евроатлантическата интеграция. България и Северна Македония трябва да се възползват от тази възможност, като впрегнат финансовата и техническата **подкрепа на ЕС, САЩ и НАТО, за да привлекат конструктивен капитал** и да постигнат осезаем напредък в областта на върховенството на закона и икономическата трансформация, която да повиши благосъстоянието на всички техни граждани.

От правителствата, частния сектор и лидерите на гражданското общество на двете страни зависи да изпълнят това обещание заедно. София и Скопие обаче трябва да действат бързо, като **подобрят свързаността между двете страни в различни области** – инфраструктура, енергетика, икономика и между хората, като същевременно придвижат законодателни решения за преодоляване на пропуските в областта на върховенството на закона и завладяването на държавата и медиите. Пътят не е лесен – той трябва да бъде проправен върху предишни неуспехи – но ако се справят с предизвикателствата, България и Северна Македония ще укрепят икономиките си, обществата си и защитата си срещу намеса от страна на Русия и други авторитарни държави, и същевременно ще направят ЕС и НАТО по-силни и по-обединени.

